

Zarys prawa cywilnego

Wydanie 4.

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Część I. Część ogólna prawa cywilnego

Literatura: *A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian*, Prawo cywilne. Część ogólna, Warszawa 2018; *E. Gniewek, P. Machnikowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2021; *S. Grzybowski* (red.), System Prawa Cywilnego, t. 1, Część ogólna, Ossolineum 1985; *J. Gudowski* (red.), Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna, Warszawa 2014; *M. Gutowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1, Warszawa 2019; *A. Kidyba* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1, Warszawa 2009; *K. Pietrzykowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1, Warszawa 2020; *J. Pietrzykowski, J. Ignatowicz* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1, Warszawa 1972; *P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka* (red.), Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2014; *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1, Warszawa 2017; *Z. Radwański, A. Olejniczak* (red.), System Prawa Prywatnego, t. 2, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2019; *Z. Radwański, A. Olejniczak*, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2019; *M. Saffjan* (red.), System Prawa Prywatnego, t. 1, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2012; *A. Stelmachowski*, Zarys teorii prawa cywilnego, Warszawa 1997; *J. Winiarz* (red.), Kodeks cywilny z komentarzem, t. 1, Warszawa 1989; *A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk*, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2001; *U. Ernst, A. Rachwał, F. Zoll*, Prawo cywilne. Część ogólna, Warszawa 2011; *Z. Ziemiński*, Problemy podstawowe prawnoznawstwa, Warszawa 1980.

Rozdział I. Zagadnienia wstępne

§ 1. Pojęcie prawa prywatnego

Tradycja podziału prawa na dwie zasadnicze części – **prawo prywatne i prawo publiczne** – sięga korzeniami prawa rzymskiego i nawet stosowane wówczas wyjaśnienie zasady podziału oparte na kryterium interesu (ogólnego bądź indywidualnego), który ma chronić reguła prawna, po części zachowało aktualność, choć samo nie byłoby już wystarczające. Podział na prawo prywatne i publiczne nie jest już dziś oparty na jednym kryterium o charakterze funkcjonalnym, ale raczej na kompleksie cech decydujących o zaliczeniu normy prawnej do jednej lub drugiej dziedziny. Już na wstępie trzeba zaznaczyć, że w tym opracowaniu przyjęto pogląd, że terminy „prawo prywatne” i „prawo cywilne” są synonimami (kwestia ta jest różnie rozstrzygana w literaturze). Nazwa „prawo cywilne” w polskim języku prawniczym jest dużo bardziej rozpowszechniona, zasadniczy akt normatywny w tej dziedzinie nazywa się wszak Kodeksem cywilnym. Z kolei termin „prawo prywatne”, choć mniej popularny, w większym stopniu oddaje istotę tego, co się za nim kryje.

Najbardziej rozpowszechniony obecnie pogląd przyjmuje, że tym co rozstrzyga o zaliczeniu norm prawnych do podsystemu prawa prywatnego, jest zastosowana przez prawodawcę **metoda regulacji** rozumiana jako koncepcja czy też sposób kształtowania relacji pomiędzy podmiotami prawa. Cechą prawa prywatnego jest przyznanie podmiotom prawa autonomii woli oraz oparcie relacji pomiędzy podmiotami (nazywanych stosunkami cywilnoprawnymi; pojęcie to zostanie wyjaśnione w rozdziale III) na zasadzie równorzędności pozycji. Niewątpliwie obydwie te cechy wymagają szerszego omówienia.

Pojęcie **autonomii** należy rozumieć zgodnie z jego greckim rodowodem, chodzi tu właśnie o możliwość stanowienia reguł dla samego siebie. Najważniejszą cechą prawa prywatnego jest to, że nie określa ono praw i obowiązków swoich adresatów w sposób wyczerpujący, kompletny i zamknięty, ale przede wszystkim stwarza podmiotom możliwość tworzenia tych praw i obowiązków przez ich własne działania. Istotą prawa prywatnego jest więc przyznanie ludziom i ich organizacjom, które ustawa zalicza do kategorii podmiotów prawa możliwości tworzenia wiążących ich reguł postępowania mocą ich własnych decyzji. Mówiąc o autonomii woli jako fundamencie prawa prywatnego, mamy zatem na myśli nie tylko to, że istnieją w nim podmioty mające swoje własne interesy, ale przede wszystkim to, że interesów tych chronią one za pomocą własnych decyzji, którym prawo w oznaczonym przez siebie zakresie przyznaje skuteczność. Decyzje te nazywa się czynnościami prawnymi. Jeżeli zostały one dokonane w granicach przyznanych przez ustawodawcę kompeten-

cji oraz zgodnie z regułami ich dokonywania, na równi z przepisami ustawy wyznaczają obowiązki i uprawnienia tych, których dotyczą.

- 4 Prawo prywatne, jak wspomniano, kształtuje obowiązki i uprawnienia jednych podmiotów wobec innych, a także pozwala samym tym podmiotom na kształtowanie swojej sytuacji prawnej przez dokonywanie czynności prawnych. **Równorzędność podmiotów**, którą wskazano powyżej jako drugą zasadniczą cechę tego prawa, polega na tym, że ci, do których skierowana jest regulacja cywilnoprawna, co do zasady mają wobec siebie równą pozycję prawną – ich zakres kompetencji czy możliwości działania jest formalnie taki sam, możliwości ich wpływu na sferę praw i obowiązków innego podmiotu poddane są takim samym regułom i ograniczeniom. Konsekwencją równorzędności podmiotów i jej drugą stroną jest brak możliwości jednostronnego, władczego ingerowania w sytuację prawną innej osoby, brak relacji władztwo – podporządkowanie pomiędzy podmiotami prawa prywatnego.
- 5 Ponadto charakterystyczną cechą prawa prywatnego jest to, że zarówno w technice formułowania przepisów tego prawa, jak i w praktyce ich interpretowania i stosowania ogromną rolę odgrywa pojęcie **prawa podmiotowego**. Będzie ono szczegółowo omawiane w rozdziale III, natomiast tu należy jedynie zasygnalizować jego fundamentalne znaczenie. W bardzo dużym uproszczeniu prawem podmiotowym nazywamy korzystną sytuację, jaką normy prawne stwarzają dla podmiotu w celu ochrony jego interesów. Oparcie konstrukcji wielu instytucji prawa prywatnego na koncepcji prawa podmiotowego oraz przedstawianie relacji pomiędzy podmiotami tego prawa za pomocą pojęcia praw, jakie jedne z nich mają wobec innych, unaocznia zasadniczą cechę prawa prywatnego, którą jest skupienie na ochronie interesów podmiotów i rozstrzyganiu konfliktów pomiędzy tymi interesami.
- 6 Konsekwencją roli, jaką w prawie prywatnym odgrywa autonomia podmiotów, jest specyficzna – na tle innych dziedzin systemu prawnego – rola państwa jako strażnika przestrzegania norm prawnych. Jak to się zwykle w prawie dzieje, obowiązki nałożone normami prawa prywatnego, a także nałożone przez poprawnne dokonane czynności prawne, zabezpieczone są sankcją państwową (z nielicznymi wyjątkami, o których będzie mowa we właściwych miejscach podręcznika). Oznacza to, że podmiot uchylający się od realizacji obowiązku prawnego może zostać do niej przymuszony przez organy państwa. Szczególna cecha prawa prywatnego polega jednak na tym, że w ogromnej większości wypadków naruszenie norm tego prawa nie spotyka się z sankcją uruchamianą „automatycznie” z urzędu. Decyzja o skorzystaniu z pomocy państwa dla ochrony praw i interesów podmiotu uprawnionego, a więc dla wyegzekwowania realizacji przez inną osobę jej obowiązków cywilnoprawnych, należy do samego uprawnionego. Może on zwrócić się do organów państwowych, którymi są sądy i komornicy, o udzielenie mu ochrony jego praw, może również tego zaniechać.
- 7 Ten zestaw cech pozwala na pobeżne zarysowanie definicji prawa prywatnego jako części systemu prawnego złożonej z norm regulujących stosunki prawne między autonomicznymi podmiotami na zasadzie ich formalnej równorzędności i bez bezpośredniego nadzoru władzy publicznej nad wykonywaniem nałożonych przez to prawo obowiązków. Przeciwnieństwo tych cech składa się na równie uproszczone i modelowe określenie prawa publicznego jako zespołu norm prawnych regulujących stosunki prawne z udziałem podmiotu (zwykle organu państwa lub samorządu terytorialnego) mającego prawo do władcze-go kształtowania sytuacji prawnej drugiej strony stosunku prawnego. Prawo to przewiduje nadzór nad przestrzeganiem swoich norm i bezpośrednie stosowanie przymusu państwowego w razie ich naruszenia
- 8 Ogromne znaczenie ma obecnie rozróżnienie między formalną a faktyczną równorzędnością oraz formalną autonomią a rzeczywistą możliwością skorzystania z niej. Rzeczą

oczywistą jest to, że prawodawca może zapewnić jedynie, by ludzie i ich organizacje byli równi pod względem praw. Nie zapobiegnie jednak temu, że nie są oni równi pod względem faktycznej możliwości korzystania z tych praw, która zależy od intelektu, umiejętności, zasobów materialnych, wiedzy czy dostępu do informacji i innych czynników pozostających poza sferą wpływów ustawodawcy. Idee autonomii i równorzędności pozostałyby więc tylko ideami, cennymi moralnie, ale praktycznie bezwartościowymi, gdyby na ich straży nie stały szczegółowe regulacje prawne chroniące rzeczywistość wolność decyzji i kompensujące niektóre faktyczne nierówności między podmiotami prawa prywatnego. Znaczna część przepisów tego prawa ma zatem na celu zapewnienie, by jego podmioty były związane tylko tymi własnymi decyzjami, które zostały podjęte przy wystarczającej wiedzy i z niezbędnym minimum swobody decyzji. Służą temu przede wszystkim przepisy o wadach oświadczenia woli (art. 82–88 i 945 KC) oraz ogólne przepisy ograniczające skuteczność czynności prawnych czy niektórych ich rodzajów (np. art. 58 i 353¹ KC). Te ostatnie, wraz z bardziej szczegółowymi przepisami o wyzysku (art. 388 KC) i o niedozwolonych postanowieniach umownych (art. 385¹–385³ KC) ograniczają ponadto możliwości konstruowania przez podmioty prawa prywatnego takich stosunków prawnych, w których rozkład korzyści oraz ciężarów i ryzyka byłby nierówny w sposób niedający się zaakceptować z punktu widzenia poczucia słuszności. Do tego szereg przepisów nakłada na jedną ze stron planowanej czynności prawnej obowiązek udzielenia drugiej stronie informacji niezbędnych do kompetentnego podjęcia przez tę drugą stronę decyzji, a później do skutecznej realizacji uzyskanych praw. Ochronie interesów podmiotów, które takiej ochrony w ocenie ustawodawcy wymagają, służy także technika regulowania ich sytuacji przepisami bezwzględnie wiążącymi, czyli takimi, których zastosowania strony nie mogą swoją decyzją wyłączyć. Kwestia ta wiąże się z podziałem norm prawa prywatnego ze względu na charakter ich mocy obowiązującej, który zostanie omówiony w rozdziale II.

Na koniec podkreślić trzeba, że przedmiotem tego opracowania jest tzw. materialne **prawo cywilne** czy też prywatne. **Prawem materialnym** nazywamy to, które określa prawa i obowiązki podmiotów wobec siebie i służy bezpośrednio ochronie ich interesów, umożliwia im osiągnięcie ekonomicznych oraz osobistych korzyści. Odróżnić od niego należy procesowe (formalne) prawo cywilne, nazywane też **procedurą cywilną**, określające zasady postępowania przed sądami i innymi organami wymiaru sprawiedliwości podejmowanego dla ochrony praw i przymusowej realizacji obowiązków przyznanych przez prawo materialne.

§ 2. Zakres i systematyka prawa prywatnego

Prawo prywatne nie ma charakteru jednolitego, wyróżnia się w jego ramach kilka mniej- **10**
szych działów. Są one wyodrębniane na podstawie rozmaitych kryteriów, takich jak: rodzaj regulowanych zjawisk społecznych, rodzaj praw podmiotowych tworzonych przez normy danego działu, cechy podmiotów, do których normy te są skierowane, typ czynności prawnych charakterystycznych dla danej dziedziny prawa prywatnego czy typ dóbr, których dotyczą prawa podmiotowe. Najlepiej uzasadniony i przydatny praktycznie podział prawa prywatnego zakłada wyróżnianie w nim **sześciu głównych działów**:

- 1) **część ogólna** składa się z norm określających podstawowe reguły stosowania przepisów prawa cywilnego oraz tworzących instytucje o znaczeniu uniwersalnym, których zasto-

- sowanie obejmuje obszar całego prawa prywatnego, takie jak podmiotowość prawna, przedmioty stosunków cywilnoprawnych, czynności prawne i przedawnienie roszczeń;
- 2) **prawo zobowiązań** (prawo obligacyjne) normuje rozmaite zjawiska społeczne, takie jak wymiana dóbr, świadczenie usług, korzystanie z cudzych rzeczy, kredyt, dostarczanie innej osobie środków utrzymania, współdziałanie wielu osób dla osiągnięcia wspólnego celu i inne, nadając im formę stosunków prawnych pomiędzy indywidualnie oznaczonymi podmiotami (stosunków zobowiązaniowych);
 - 3) **prawo rzeczowe** to zespół norm regulujących formy korzystania z rzeczy mające postać majątkowych praw podmiotowych bezwzględnych nazywanych prawami podmiotowymi rzeczowymi (własność, użytkowanie wieczyste, użytkowanie, służebność, zastaw, własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu, hipotekę), a także pewne postaci faktycznego władztwa nad rzeczami (posiadanie i dzierżenie) oraz materialnoprawne zasady prowadzenia ksiąg wieczystych;
 - 4) **prawo rodzinne i opiekuńcze** reguluje niemajątkowe i majątkowe stosunki pomiędzy członkami rodziny (stosunku małżeństwa, pokrewieństwa i powinowactwa), a także zagadnienia opieki i kurateli;
 - 5) **prawo spadkowe** kształtuje losy majątku człowieka po jego śmierci, określa zatem zasady przejścia praw i obowiązków majątkowych zmarłej osoby fizycznej na inne podmioty;
 - 6) **prawo własności intelektualnej** za swój przedmiot ma prawa podmiotowe do dóbr o charakterze niematerialnym, stanowiących oryginalne wytwory umysłu ludzkiego, przeważnie mających wartość majątkową.

Ze względu na zróżnicowane kryteria wyróżniania poszczególnych dziedzin, czasem odwołujące się do przedmiotu regulacji, czasem do konstrukcji praw podmiotowych czy stosunków prawnych, pomiędzy poszczególnymi działami prawa prywatnego muszą zachodzić liczne powiązania. Przepisy części ogólnej, jak wskazano, mają zastosowanie do zdarzeń i stosunków prawnych regulowanych pozostałymi działami prawa prywatnego w sprawach tam odmiennie nie unormowanych. Prawo rzeczowe określa treść, sposoby powstawania i nabywania praw rzeczowych, jednak większość przypadków nabycia tych praw jest jednocześnie skutkiem zdarzeń normowanych prawem zobowiązań czy prawem spadkowym. Do pewnego stopnia podobnie jest z prawem własności intelektualnej. Część stosunków normowanych przepisami prawa rodzinnego (np. obowiązki alimentacyjne) czy prawa spadkowego (zapis zwykły) ma postać zobowiązań i wymaga współstosowania do nich przepisów prawa obligacyjnego.

- 11 W ramach poszczególnych działów prawa prywatnego można wydzielić węższe dziedziny, zajmujące się szczegółowymi dziedzinami życia społecznego, często odrębnie uregulowane, np. prawo przewozowe lub prawo ubezpieczeniowe. Niekiedy z kolei pewna dziedzina spraw wchodząca w zakres jednego z działów wymienionych powyżej jest na tyle ważna, a jej regulacja prawna na tyle rozbudowana i szczegółowa, że poświęca się jej odrębny, obszerny akt prawny. Tak dzieje się zwłaszcza w odniesieniu do podmiotów prawa prywatnego. Co do zasady, zagadnienia podmiotowości prawnej i katalogu podmiotów prawa należą do części ogólnej prawa cywilnego. Zarówno praktyczna doniosłość tej problematyki, jak i stopień jej skomplikowania powoduje jednak, że poszczególne kategorie podmiotów regulowane są w odrębnych ustawach, czasem opartych na własnych zasadach przewodnich czy charakterystycznych konstrukcjach prawnych, a wokół tych ustaw budowany jest zbiór twierdzeń zasługujących na miano samodzielnej specjalności nauk prawnych. Dotyczy to przede wszystkim spółek handlowych, unormowanych odrębnie w obszernym Kodeksie spółek handlowych, a w mniejszym stopniu też np. spółdzielni, fundacji i stowarzyszeń.

Szczególną dziedziną prawa, najściślej powiązaną z częścią ogólną prawa prywatnego, jest **prawo prywatne międzynarodowe**. Stanowi ono zespół reguł określających zakres obowiązywania norm prawnych w przestrzeni, a więc rozgraniczających sfery działania systemów prawnych różnych państw (norm kolizyjnych). Przepisy tego prawa dookreślają zakres zastosowania norm materialnoprawnych przez wskazanie jakiego państwa prawo należy stosować, jeżeli dana sytuacja czy stosunek prawny zawierają w sobie element zagraniczny (np. umowa została zawarta pomiędzy osobami prawnymi mającymi siedziby w różnych państwach, obywatel jednego państwa poniósł szkodę w wyniku zdarzenia mającego miejsce w innym państwie, obywatele różnych państw zawarli małżeństwo itp.).

§ 3. Źródła prawa prywatnego

Mówiąc o **źródłach prawa**, mamy tu na myśli fakty prawotwórcze, czyli takie fakty społeczne, których konsekwencją jest obowiązywanie generalnych i abstrakcyjnych norm postępowania, kwalifikowanych jako normy prawne. Katalog źródeł prawa, aktualny także w odniesieniu do prawa prywatnego, zawiera art. 87 Konstytucji RP.

Źródłem prawa jest przede wszystkim sama Konstytucja. Jej znaczenie w obszarze prawa prywatnego przejawia się w tym, że jej przepisy wyznaczają kierunek unormowań zawartych w ustawach zwykłych, a także wpływają na wykładnię ustaw. Obydwa zagadnienia będą jeszcze poruszane przy omawianiu problematyki zasad prawa prywatnego oraz jego wykładni. Ponadto przepisy Konstytucji mogą być stosowane bezpośrednio, przy czym, z uwagi na niezupełność zawartej w nich regulacji, zwykle jest to stosowanie łączne z przepisami właściwych ustaw zwykłych.

Praktycznie największe znaczenie jako źródło prawa w obszarze prawa prywatnego ma **ustawa**. Niemal cała materia tego prawa regulowana jest ustawami, czy to mającymi nazwę i strukturę kodeksu, czy też niewyposażonymi w te cechy. Pozostałe rodzaje źródeł prawa – ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia, a zwłaszcza akty prawa miejscowego odgrywają w prawie prywatnym mniejszą rolę.

Już w tym miejscu trzeba zauważyć, że przepisy prawa cywilnego, w tym przede wszystkim przepisy Kodeksu cywilnego, posługując się słowem „ustawa” (np. w art. 58 § 1 czy art. 353¹ KC), nadają mu szerokie znaczenie, odmienne od tego, które wiąże z tym słowem art. 87 Konstytucji RP. Ilekroć bowiem przepis ustawowego prawa prywatnego mówi o „ustawie”, ma na myśli każde powszechnie obowiązujące w Polsce źródło prawa. „Ustawą” w tym sensie są więc zarówno ustawy w ścisłym, konstytucyjnym znaczeniu, jak i ustawa zasadnicza, obowiązujące akty prawa międzynarodowego, rozporządzenia itd.

Spośród ustawowych źródeł prawa prywatnego na pierwsze miejsce wysuwa się ustawa z 23.4.1964 r. – **Kodeks cywilny** (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.). Reguluje ona nie wszystkie wprawdzie, ale najważniejsze zagadnienia poddane normowaniu tej dziedziny prawa. Dzieli się na cztery księgi. Pierwsza z nich („Część ogólna” art. 1–125) zawiera podstawowe reguły stosowania przepisów Kodeksu (art. 1–7) oraz przepisy regulujące instytucje o znaczeniu uniwersalnym, stosowane na całym obszarze prawa prywatnego – szczegółową regulację problematyki osób fizycznych oraz ogólną regulację pozostałych podmiotów prawa, przepisy odnoszące się do przedmiotów stosunków cywilnoprawnych, ogólne reguły dokonywania czynności prawnych oraz regulację przedawnienia roszczeń.

Księga druga zatytułowana „Własność i inne prawa rzeczowe” (art. 140–352) reguluje dział prawa prywatnego nazywany prawem rzeczowym. Nie jest to jednak regulacja pełna, gdyż część praw rzeczowych i związanych z nimi instytucji (zwłaszcza hipoteka i księgi wieczyste) unormowana jest poza Kodeksem.

Księga trzecia („Zobowiązania” art. 353–921¹⁶) reguluje stosunki zobowiązaniowe, czyli stosunki prawne mające tę cechę, że występują one pomiędzy dwiema (niekiedy więcej) oznaczonymi indywidualnie podmiotami. Stosunki te mogą służyć najróżniejszym celom – wymianie dóbr (np. umowa sprzedaży, zamiany), świadczeniu usług (np. umowa o dzieło, umowa zlecenia), korzystaniu z cudzych rzeczy (np. umowa najmu, dzierżawy, użyczenia czy leasingu), udzielaniu kredytu (umowa pożyczki), dostarczaniu innej osobie środków utrzymania (umowa renty), współdziałaniu wielu osób dla osiągnięcia wspólnego celu (umowa spółki), kompensacji poniesionej przez kogoś szkody czy zubożenia (zobowiązania odszkodowawcze i z bezpodstawnego wzbogacenia) itd.

Księga czwarta, zatytułowana „Spadki” (art. 922–1086), reguluje przejście praw i obowiązków majątkowych zmarłej osoby fizycznej na inne podmioty oraz rozmaite zagadnienia z tym związane.

Jak już wspomniano, pierwsza księga Kodeksu zawiera przepisy o charakterze ogólnym, odnoszące się do wszystkich stosunków cywilnoprawnych. Ponadto jednak i w drugiej, a zwłaszcza w trzeciej księdze Kodeksu można wyodrębnić obok przepisów regulujących poszczególne typy stosunków prawnych także przepisy o znaczeniu ogólnym, normujące pewne zagadnienia wspólne dla stosunków prawnych określonego rodzaju. Są nimi art. 244–251 KC, będące przepisami ogólnymi o ograniczonych prawach rzeczowych oraz art. 353–534 KC, nazywane zwykle częścią ogólną prawa zobowiązań. Rozróżnienie to jest istotne dla określenia zakresu zastosowania przepisów Kodeksu cywilnego. W sprawach nieunormowanych przepisami szczegółowymi (np. przepisami o poszczególnym typie ograniczonego prawa rzeczowego czy stosunku zobowiązaniowego) stosuje się w pierwszej kolejności właściwą regulację ogólniejszą, a gdy tam nie znajduje się przepisu odnoszącego się do danej sytuacji faktycznej – przepisy księgi pierwszej KC.

- 15 Kodeks cywilny nie jest jedynym źródłem prawa prywatnego i nie normuje całości stosunków cywilnoprawnych. Poza nim istnieją liczne **pozakodeksowe źródła** prawa cywilnego. Można podzielić je na dwie grupy. Pierwszą grupę tworzą akty normatywne wyrażające wyłącznie lub przynajmniej głównie normy prawa cywilnego, takie jak np. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawa o księgach wieczystych i hipotece, Kodeks spółek handlowych, ustawa o własności lokali, ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów i in. Do drugiej grupy należą tzw. akty normatywne kompleksowe, czyli regulujące we względnie pełny sposób określoną dziedzinę stosunków społecznych, a wyrażające zarówno normy prawa cywilnego, jak i prawa administracyjnego lub często też karnego (np. ustawa o gospodarce nieruchomościami, ustawa o ochronie praw lokatorów, prawo bankowe).

§ 4. Prawo prywatne Unii Europejskiej i jego wpływ na prawo polskie

- 16 Członkostwo Polski w Unii Europejskiej spowodowało, że w skład systemu prawnego obowiązującego w Polsce weszło **prawo unijne** z jego zasadami bezpośredniego stosowania i pierwszeństwa przed prawem krajowym. Jednym z kierunków działań UE jest harmonizacja praw państw członkowskich w celu zrealizowania zasadniczych celów Unii

– przede wszystkim ustanowienia i zapewnienia funkcjonowania jednolitego rynku, urzeczywistnienia swobody przedsiębiorczości, zniesienia przeszkód prawnych w podejmowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej na obszarze państw członkowskich Unii, stworzenia podobnych warunków gospodarowania, a więc wyrównania szans przedsiębiorców działających w różnych krajach Unii, a także zapewnienia ochrony konsumentów. Dla osiągnięcia tych efektów Unia Europejska dąży do uzgodnienia czy choćby przybliżenia do siebie systemów prawnych państw członkowskich. Polega to na kilku rodzajach działań. Niekiedy następuje **ujednolicenie** regulacji prawnych państw członkowskich przez zastąpienie różnych praw krajowych jednolitym (zunifikowanym) prawem europejskim, mającym postać rozporządzenia unijnego. Częściej jednak Unia preferuje zbliżanie (**harmonizację**) przepisów przez wyznaczenie za pomocą dyrektywy unijnej pewnego rezultatu, jaki państwa członkowskie mają osiągnąć, i pozostawienie im swobody wyboru formy oraz środków jego osiągnięcia. Przed państwem członkowskim staje wówczas zadanie zrealizowania obowiązku wyznaczonego dyrektywą, czyli dostosowania prawa krajowego do prawa europejskiego przez zmianę treści bądź sposobu rozumienia norm prawa krajowego. Trzeci sposób przybliżania do siebie systemów prawnych w UE nie polega na zastępowaniu czy zmienianiu prawa krajowego, ale na tworzeniu regulacji unijnej **funkcjonującej równoległe** do regulacji krajowej. Takie istniejące obok siebie akty prawa europejskiego i krajowego mogą się uzupełniać, gdy każdy z nich ma działać w innej płaszczyźnie lub z innym nastawieniem albo mogą stanowić wobec siebie alternatywę. W tym ostatnim przypadku mówi się o prawie opcjonalnym – osoba zainteresowana ma wybór między stosowaniem prawa krajowego i prawa unijnego.

Niewątpliwie nie można jeszcze mówić o istnieniu europejskiego prawa prywatnego jako spójnego systemu norm. Ilość przepisów unijnych dotyczących kwestii regulowanych przez prawo prywatne rośnie jednak stale. Unijna harmonizacja prawa prywatnego obejmuje różne dziedziny – stosunki umowne, prawo handlowe, procedurę cywilną, prawo prywatne międzynarodowe i inne. Przeważnie narzędziem jej realizacji są dyrektywy, które podlegają wdrożeniu do prawa krajowego. Wewnątrz krajowo obowiązują więc dopiero normy polskich ustaw przyjętych w wykonaniu dyrektywy. Istnieją jednak też normy prawa europejskiego regulujące kwestie prywatnoprawne i bezpośrednio skuteczne w porządku krajowym (np. art. 101 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47, dotyczący porozumień i decyzji zakłócających konkurencję, art. 340 ust. 2 TFUE normujący odpowiedzialność pozaumowną Unii za szkodę wyrządzoną przez jej instytucje lub funkcjonariuszy oraz przepisy rozporządzeń np. dotyczących prawa prywatnego międzynarodowego czy regulujących prawa pasażerów). Normy cywilnoprawne formułuje również orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości UE, co dotyczy przede wszystkim zagadnień odpowiedzialności odszkodowawczej państwa członkowskiego za szkodę wyrządzoną jednostce wskutek naruszenia prawa unijnego. Trzeba jednak pamiętać, że nawet bezpośrednio skuteczne normy prawa europejskiego zwykle nie mają samodzielnego charakteru i wymagają stosowania łącznie z krajowymi przepisami prawa materialnego oraz procedury cywilnej.

§ 5. Rola orzecznictwa sądowego

Specyficzną rolę w systemie prawa prywatnego odgrywają **orzeczenia sądowe**. Jak wiadomo, w Polsce praktyka stosowania prawa nie stanowi źródła prawa. Jednak pozycja, 17

jąką w systemie wymiaru sprawiedliwości zajmuje **Sąd Najwyższy**, powoduje, że w rzeczywistości znaczenie jego orzecznictwa jest większe, niż wynikałoby to z konstytucyjnej regulacji źródeł prawa. Zadaniem Sądu Najwyższego jest bowiem nie tylko rozpatrywanie środków zaskarżenia (skarg kasacyjnych) od prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych, ale także podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne. Uchwały te, choć często zapadające w związku z konkretną sprawą rozpatrywaną przez sąd powszechny, sformułowane są w sposób abstrakcyjny jako wypowiedzi o prawie i jego poprawnej wykładni. Jakkolwiek formalnie uchwały te nie wiążą sądów niższej rangi, a tylko niektóre z nich wiążą sam Sąd Najwyższy, to jednak ich treść kształtuje orzecznictwo sądów powszechnych. Niekiedy wykładnia dokonana przez Sąd Najwyższy odbiega od dosłownej treści przepisu, uchwała rozstrzyga kwestie w ustawie nieunormowane czy zmienia dotychczasową praktykę interpretacji i stosowania prawa, można zasadnie mówić w tym zakresie o prawotwórczej (*de facto*, nie *de iure*) działalności sądu.

Normatywnie – w jeszcze bardziej wyraźny sposób – wypowiada się także **Trybunał Konstytucyjny**, uchylając normy prawne sprzeczne z aktami prawnymi wyższego rzędu czy orzekając o zgodnej z tymi aktami (a więc jedynej poprawnej) interpretacji przepisów ustaw.

Bez wątplenia normatywny charakter mają też **orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej**. Wykładnia prawa europejskiego dokonana przez Trybunał, zwłaszcza w ramach procedury pytań prejudycjalnych kierowanych przez sądy krajowe, jest wiążąca dla organów krajowych na równi z samym tekstem aktu normatywnego UE.

§ 6. Znaczenie zwyczaju i norm moralnych

18 Choć prawo jest bardzo mocno rozwiniętym systemem reguł kierujących ludzkimi działaniami, a jego istnienie jest najsilniej odczuwane przez podmioty społeczne, nie jest ono jedynym takim systemem. Na całość reguł społecznych dotyczących zachowania ludzi składają się także inne systemy złożone z norm o innej niż prawo treści, przedmiocie, sposobie powstawania i charakterze obowiązywania (uzasadniania). Najważniejsze znaczenie, obok norm prawnych, mają normy moralne i normy obyczajowe (zwyczaje). Jakkolwiek pojęcia te są różnie definiowane, na potrzeby tego wykładu wystarczy przyjąć ich pewne uproszczone ujęcia. **Normami moralnymi** są zatem normy postępowania nakazujące podejmować postępowanie ocenione moralnie dodatnio (przyczyniające się do powiększenia dobra lub zmniejszenia zła innych osób), a powstrzymać się od postępowania moralnie dezaprobowanego. **Obyczajem** można natomiast nazwać reguły postępowania rozpowszechnione w jakiejś zbiorowości i przez nią narzucone jednostce, których obowiązywanie nie wynika jednak z ich wartości moralnej, ale wyłącznie z faktu ich dawnego istnienia i szerokiego rozpowszechnienia.

19 Ani normy moralne, ani normy obyczajowe nie mają charakteru prawnego, nie obowiązują w tym samym sensie co normy prawne. Mogą jednak mieć znaczenie dla określania praw i obowiązków podmiotów prawa prywatnego, jeżeli przepisy ustawy **odsyłają do nich**, czyli nakazują sądowi wzięcie ich pod uwagę przy stosowaniu norm prawa prywatnego. Odnosząc się do norm i ocen moralnych, ustawodawca posługuje się najczęściej zwrotem „zasady współżycia społecznego”, a w nowszej legislacji używa formuły „dobre obyczaje” albo zwrotu „względy słuszności”. Odnosząc się do reguł obyczajowych, ustawa posługuje się terminem „zwyczaj”.

Odesłania do norm moralnych służą przede wszystkim wyeliminowaniu kolizji między nimi a normami prawnymi czy postanowieniami czynności prawnych. Dlatego ustawa stanowi m.in., że przyznane i określone co do treści przez ustawę prawa nie mogą być przez uprawnionego wykonywane w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego (zob. art. 5, 140 i 233 KC) oraz uznaje za niedozwolone czy nieważne czynności prawne, które byłyby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego czy dobrymi obyczajami (art. 58 § 2, art. 94, 353¹, 385¹ KC).

Ponadto rozpowszechnienie w społeczeństwie i szeroki zakres spraw objętych regułami moralnymi i obyczajowymi czynią z nich przydatne narzędzie uzupełniania działalności prawodawczej. Dlatego zamiast szczegółowo regulować przepisami prawa sprawy objęte już normami moralnymi czy obyczajowymi, ustawodawca niekiedy stanowi tylko w akcie normatywnym, że odpowiednie reguły moralne czy obyczajowe mają być w danym zakresie stosowane na równi z normami prawnymi. Stwierdza więc np., że czynność prawna wywołuje także skutki wynikające z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów (art. 56 KC), nakazuje interpretować oświadczenia woli podmiotów dokonujących czynności prawnych z uwzględnieniem zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów (art. 65 KC), czy nakazuje stronom zobowiązania wykonywanie go w sposób odpowiadający zasadom współżycia społecznego i zwyczajom (art. 354 § 1 i 2 KC).

Rozdział II. Normy prawa cywilnego

§ 7. Konstrukcja normy prawa cywilnego. Sankcja w prawie cywilnym

- 20 W nauce prawa cywilnego wygodnie jest posługiwać się koncepcją **normy prawnej** jako wypowiedzi językowej zawierającej wyznaczenie jej adresata, zakresu zastosowania, czyli sytuacji, po których wystąpieniu adresat normy powinien realizować wyznaczone przez normę zachowanie i zakresu normowania czyli określenia czynów, które są adresatowi nakazane albo zakazane. Nie można jednak tracić z oczu faktu, że w dziedzinie prawa prywatnego normy postępowania są stanowione także przez samych uczestników obrotu prawnego w drodze **czynności prawnych**. Tak ustanowione normy nie są normami prawnymi, ale jeżeli czynność prawna została dokonana w granicach przyznanej przez prawo kompetencji i zgodnie z regułami jej dokonywania, są one zrównane w skutkach z normami prawnymi i na równi z nimi mogą podlegać przymusowemu wyegzekwowaniu.
- 21 Charakterystyczną cechą budowy norm prawa prywatnego jest to, że niemal zawsze nakazują one swoim adresatom określone postępowanie w stosunku do innej wymienionej w treści normy osoby. Chodzi więc o nakaz czy zakaz pewnego zachowania **wobec drugiego**. Tak skonstruowane normy pozwalają mówić nie tylko o podmiocie zobowiązanym (adresacie normy) i jego obowiązku, ale także o podmiocie uprawnionym, czyli tym, wobec kogo adresat ma podjąć nakazane mu zachowanie i o przysługującym temu podmiotowi prawie. Pozwalają zatem mówić o **stosunku prawnym** istniejącym pomiędzy adresatem normy a wymienioną w niej osobą uprawnioną. Pojęcia stosunku prawnego, prawa podmiotowego i uprawnienia będą szerzej omawiane w następnym rozdziale.
- 22 Dalszym ważnym spostrzeżeniem jest to, że wiele norm prawa prywatnego ma charakter tzw. **norm kompetencyjnych**. Oznacza to, że wyrażone w nich obowiązki adresata powstaną albo przestaną istnieć wtedy, gdy wskazana w normie osoba dokona pewnej czynności prawnej. Norma taka przyznaje zatem podmiotowi kompetencję do dokonania określonej czynności prawnej z takim skutkiem, że czynność ta spowoduje powstanie czy ustanie obowiązku drugiej strony stosunku prawnego, a często i obowiązku samego uprawnionego.
- 23 Kilka uwag należy też poświęcić charakterowi **sankcji państwowej** w prawie prywatnym, a więc rodzajowi działań podejmowanych przez władze publiczne dla ochrony podmiotów tego prawa. Zagadnienia te należą do wykładu prawa procesowego cywilnego, jednak dla lepszego ukazania mechanizmu działania prawa materialnego trzeba je pokrótce przedstawić. Otóż działania sądów i komorników sądowych podejmowane w razie naruszenia przez adresata normy prawa prywatnego jego obowiązków nie służą wymierzeniu kary

czy spowodowaniu jakiejś dolegliwości dla tego adresata, ale wyłącznie doprowadzeniu do realizacji jego obowiązku. Co więcej, do tego celu bardzo rzadko zmierza się metodą przymusu osobistego czy sankcji majątkowych. Jedynie wówczas, gdy adresat normy zobowiązany jest do wykonania takiej czynności, której nikt inny za niego nie może wykonać albo zobowiązany jest do zaniechania jakiejś czynności stosuje się w razie braku dobrowolnego wykonania obowiązku, środki przymusu majątkowego (grzywnę, nakaz zapłaty oznaczonej sumy na rzecz uprawnionego), a w razie niezapłacenia grzywny – jej zamianę na areszt (art. 1050–1059 KPC). W pozostałych przypadkach, które stanowią przytłaczającą większość sporów cywilnoprawnych, działania organów egzekucyjnych mają na celu uzyskanie bez udziału zobowiązanego tego skutku, który miał być osiągnięty przez wykonanie obowiązku. Polegają zatem zwłaszcza na odebraniu zobowiązanemu rzeczy czy pieniędzy, które miał on wydać innej osobie albo na zajęciu przedmiotów majątkowych w celu spieniężenia ich i wydania pieniędzy wierzycielowi.

§ 8. Przepisy bezwzględnie i względnie stosowalne oraz semiimperatywne

Wielokrotnie już podkreślano, jak doniosłą rolę w prawie prywatnym odgrywa autonomia woli, czyli możliwość samodzielnego kształtowania przez podmioty tego prawa swojej sytuacji prawnej za pomocą dokonywania czynności prawnych. Istnienie tej możliwości powoduje, że część przepisów prawa prywatnego ma na celu tylko wyznaczanie skutków dokonywanych przez podmioty czynności prawnych i znajduje zastosowanie do określonych podmiotów dopiero po dokonaniu przez nich jakiejś czynności prawnej. Przykładowo przepisy Kodeksu cywilnego o użytkowaniu wieczystym, sprzedaży czy najmie albo przepisy KRO o małżeństwie znajdują zastosowanie do podmiotów, które ustanowią prawo użytkowania wieczystego, zawrą umowę sprzedaży czy najmu albo zawrą małżeństwo. Powstaje wówczas pytanie, czy strony dokonujące tych czynności mają jakiś wpływ na zastosowanie tych przepisów względem siebie, czy mogą ich stosowanie wykluczyć albo przyjąć w treści swojej czynności prawnej regulacje inne niż te, które zawiera ustawa. Jest to pytanie o charakter mocy wiążącej poszczególnych przepisów prawa cywilnego, o to, jak silną pozycję ma wyrażona w nich wola ustawodawcy w stosunku do woli podmiotów prawa cywilnego. Z tego punktu widzenia przepisy prawa cywilnego i wyrażone w nich normy prawne czy ich fragmenty możemy dzielić na bezwzględnie stosowalne (imperatywne), względnie stosowalne (dyspozytywne) i jednostronnie bezwzględnie stosowalne (semiimperatywne).

Przepis **imperatywny** wyznacza prawa i obowiązki wymienionych w nim podmiotów w taki sposób, że jego zastosowanie nie może zostać wyłączone wolą tych podmiotów wyrażoną w postaci ich czynności prawnej. Czynność prawna, której treść jest niezgodna z treścią przepisu imperatywnego, jest w całości albo w odpowiedniej części nieważna.

Przez przepis **dyspozytywny** rozumiemy z kolei taki przepis wyznaczający prawa i obowiązki stron, którego zastosowanie w odniesieniu do danego podmiotu czy podmiotów może zostać wyłączone postanowieniem dokonanej przez te podmioty czynności prawnej. Czynność taka może odmiennie regulować kwestię unormowaną w tym przepisie, ale może też nie zawierać żadnej własnej regulacji, a tylko uchylać stosowanie przepisu dyspozytywnego.

24

Przepisy **semiimperatywne** (nazywane też semidyspozytywnymi) wyznaczają treść stosunków prawnych w taki sposób, że ich zastosowanie w odniesieniu do danego podmiotu może być wyłączone tylko w określonym w nich zakresie albo w określony sposób. Najczęściej przepisy te służą ochronie interesów jednej ze stron stosunku prawnego i ich zastosowanie może być uchylone albo ich treść zmieniona w treści czynności prawnej tylko przez przyjęcie regulacji korzystniejszej dla tego chronionego podmiotu. Czynność prawna odbiegająca od treści przepisu semiimperatywnego na korzyść strony chronionej jest więc skuteczna, a odbiegająca od tej treści na jej niekorzyść – nieważna. Taką techniką posługuje się ustawodawca przede wszystkim w przepisach o ochronie konsumentów.

- 25 W praktyce najpoważniejszym problemem jest ustalenie charakteru mocy wiążącej poszczególnych przepisów prawa. Niekiedy rozstrzyga o tym treść przepisu. Może on zatem zastrzec swoje bezwzględne wiązanie, np. stanowiąc, że odmienne od przepisu postanowienie umowy jest nieważne albo że danej ustawowej regulacji nie można zmienić przez czynność prawną (zob. np. art. 119 i 647¹ § 6 KC). Semiimperatywny charakter norm wyrażany jest np. przez sformułowanie, że przewidzianej w jakimś przepisie odpowiedzialności nie można wyłączyć ani ograniczyć (można ją zatem tylko rozszerzyć (zob. art. 55⁴ zd. 3, art. 437 KC) albo że postanowienia czynności prawnej mniej korzystne dla wskazanej strony stosunku prawnego są nieważne (zob. np. art. 586, 761⁴ KC). Dyspozytywny charakter przepisów wyraża ustawodawca, stanowiąc np., że jakaś regulacja stosuje się „w braku odmiennego zastrzeżenia”, „chyba że strony inaczej postanowiły” czy „jeżeli nie umówiono się inaczej”.

Większość przepisów nie zawiera jednak w swojej treści żadnego sformułowania rozstrzygającego o charakterze mocy wiążącej wyrażonych w nich norm czy ich fragmentów. Ustalenia sposobu wiązania podmiotów prawa dokonuje się wówczas w drodze wykładni funkcjonalnej, a więc odwołując się do funkcji, jaką ma spełniać dana norma, oraz przypisywanego ustawodawcy celu jej ustanowienia. Należy zatem zbadać w pierwszej kolejności, czy analizowany przepis nie dotyczy interesów osób trzecich, nieuczestniczących w dokonywaniu czynności prawnej albo interesów większych zbiorowości ludzkich czy całego społeczeństwa, a także czy nie ma na celu ochrony wartości ważniejszych od autonomii stron tej czynności. Stwierdzenie takiej funkcji przepisu musi prowadzić do wniosku o jego bezwzględnej stosowalności. Ponadto należy rozważyć, czy celem danego przepisu nie jest ochrona interesów jednej ze stron stosunku prawnego, zagrożonych ze względu na prawdopodobieństwo znacznej przewagi siły negocjacyjnej drugiej strony. W takim przypadku należałoby przepisowi przyznać charakter semiimperatywny. Dopiero brak takiego uzasadnienia przepisu i stwierdzenie, że dotyczy on wyłącznie sytuacji podmiotów dokonujących czynności prawnej i nie ma funkcji ochronnej wobec żadnej z nich, pozwala przyjąć, że przepis jest względnie stosowalny.

Pomocą w tych rozumowaniach są pewne ogólniejsze reguły wynikające z funkcji i cech konstrukcyjnych poszczególnych dziedzin prawa prywatnego. Sprowadzają się one do stwierdzenia, że przepisy części ogólnej prawa cywilnego, prawa rzeczowego, spadkowego i rodzinnego mają przeważnie charakter imperatywny, ponieważ albo angażują interesy wszystkich podmiotów, albo chronią nadrzędne w naszym społeczeństwie wartości, natomiast przepisy prawa zobowiązań co do zasady są dyspozytywne. Od reguł tych zachodzą jednak wyjątki. Przepis prawa rzeczowego może wiązać względnie, jeżeli dotyczy wyłącznie relacji pomiędzy dwiema stronami umowy (np. właścicielem rzeczy i jej użytkownikiem), natomiast przepis prawa zobowiązań może być imperatywny czy semiimperatywny, jeżeli spełnia opisaną powyżej funkcję ochronną.

§ 9. Obowiązki i stosowanie norm w czasie

Przepisy prawa i wyrażone w nich normy prawne istnieją i działają w pewnych ramach czasowych. Prawo ulega zmianom, przepisy są ustanawiane, następnie zastępowane innymi bądź uchylane w taki sposób, że objęta nimi dotąd materia staje się nieuregulowana. Rodzi to problemy nazywane międzyczasowymi (**intertemporalnymi**), a polegające na rozstrzygnięciu, w jaki sposób zmiana przepisu ma wpłynąć na istniejące już w chwili jej dokonania stany rzeczy, zdarzenia i ich skutki (fakty prawne). Poprawne zrozumienie tych problemów wymaga w pierwszej kolejności rozróżnienia trzech aspektów istnienia normy prawnej w czasie. 26

Po pierwsze, wyróżnić trzeba **obowiązki** aktu normatywnego, zawartych w nim przepisów i wyrażonych w nich norm. Akt prawny obowiązuje, gdy spełni się ostatni z przewidzianych przez system prawa warunków koniecznych nabycia mocy obowiązującej przez akty normatywne tego rodzaju, co w naszym systemie oznacza zwykle urzędowe ogłoszenie aktu. Koniec obowiązywania przepisu czy całego aktu normatywnego następuje z chwilą jego uchylenia przez inny odpowiednio ustanowiony przepis albo utraty mocy obowiązującej w inny sposób, zwłaszcza na skutek orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności przepisu z aktem normatywnym wyższego rzędu. 27

Obowiązki normy nie jest jednak tożsame z obowiązkiem jej przestrzegania i stosowania. Dlatego też należy wyróżnić drugi stan, który można nazwać „**stosowalnością**” normy, a który polega na tym, że wszyscy adresaci normy powinni realizować wyrażone w niej obowiązki postępowania (stosować się do zakresu normowania danej normy). Stan ten powstaje z chwilą wejścia w życie przepisów wyrażających daną normę, a dzień wejścia w życie następuje z reguły dopiero po początku obowiązywania aktu normatywnego; ten okres przejściowy nazywa się *vacatio legis*. Stan stosowalności normy w zasadzie powinien zakończyć się z chwilą zakończenia jej obowiązywania. Często jednak tak nie jest, gdyż normy uchylone bywają stosowane już po utracie mocy obowiązującej do pewnych stanów rzeczy powstałych przed ich uchyceniem czy wynikłych ze zdarzeń, które miały miejsce przed ich uchyceniem.

Wiąże się to z trzecim, najistotniejszym w tym momencie pojęciem – **zasięgiem czasowym działania** normy prawnej. Zasięg czasowy działania normy to powiązanie wyznaczonych przez normę konsekwencji prawnych (nakazów i zakazów postępowania) ze zdarzeniami lub stanami rzeczy z jakiegoś przedziału czasowego. Zasięg czasowy działania jest więc elementem zakresu zastosowania normy prawnej. Zakres zastosowania wskazuje bowiem nie tylko, jakie fakty muszą zajść, by zaktualizowały się obowiązki nałożone normą prawną, ale też kiedy te fakty muszą nastąpić. Tę część zakresu zastosowania normy, rozstrzygającą o jej powiązaniu ze zdarzeniami z określonego odcinka czasu, kształtują reguły nazywane intertemporalnymi (międzyczasowymi). Możliwe są w tym względzie różne rozwiązania. Reguły intertemporalne mogą wiązać zastosowanie normy z faktami zaistniałymi po jej wejściu w życie, nawet jeżeli związane są one jakoś z faktami przeszłymi; nazywa się to bezpośrednim działaniem nowego prawa. W takim przypadku skutki zdarzeń i stanów rzeczy istniejących przed wejściem w życie danej normy podlegają prawu dawnemu, natomiast skutki tych zdarzeń i stanów rzeczy, które mają miejsce po wejściu w życie normy, podlegają tej normie. Reguły intertemporalne mogą jednak także powodować, że norma prawna kształtuje stosunki prawne (jest stosowana) jeszcze po jej uchyceniu, ponieważ nakazują ją stosować nadal do stanów rzeczy istniejących wprawdzie obecnie, ale w jakichś sposób powiązanych z okresem jej wcześniejszego obowiązywania, np. powstałych w tym okresie. Mówi się wówczas o dalszym działaniu dawnego prawa. Wreszcie mogą wskazywać, że nowo ustanowiona norma prawna wyznacza konsekwencje zdarzeń, które

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl